

Het nu aan het Réveil-Archief toegevoegde schrijven is om meer dan een reden interessant. In de eerste plaats vanwege het feit dat we niet zoveel Nederlandstalige brieven uit de Amerikaanse periode van Scholte kennen.³ Verder is het aardig om te zien hoe Scholte in de loop der jaren *sadder and wiser* is geworden. Hij behoeft niet meer zo nodig de zegeningen van het nieuwe land in geuren en kleuren te schilderen. Zijn tijdelijke omstandigheden – die beslist niet slecht waren – heten ‘voldoende’. Wat zijn kinderen betreft: het als eerste genoemde kind, de op 23 november 1858 geboren Theodora, zou anders dan verwacht haar vader nog overleven. Zij stierf in 1870. De oudste, de in 1833 geboren Sara Maria, was gehuwd met B.F. Keables. Na haar volgden twee meisjes die al spoedig stierven. Daarna werden respectievelijk in 1839 en 1842 de twee andere genoemde dochters geboren, die toen nog in huis waren maar nadien zouden trouwen. Nadat zijn eerste vrouw in 1844 gestorven was, hertrouwde Scholte een jaar later met Maria H.E. Krantz. Uit dat tweede huwelijk werden onder meer Henry Peter (1848) en David (I; ?) geboren.⁴ Het blijkt ook hier dat bij Scholte in de tweede helft van de jaren vijftig een sterk verlangen naar het oude vaderland en de vroegere vrienden is opgekomen.⁵ Hij heeft echter Da Costa niet meer in levende lijve gezien en hij heeft hem waarschijnlijk ook nooit meer geschreven, want de laatstgenoemde stierf op 28 april 1860.

Het meest belangwekkende aspect van de brief uit 1859 is evenwel dat daarin zo uitdrukkelijk de sterk met Israël verbonden toekomstverwachting van Scholte naar voren komt. Zoals bekend was hij op dit punt beïnvloed door Da Costa. Dit kan ook afgeleid worden uit de brief van 1848 waarin hij reageert op diens dichtwerk. Daar echter, en ook in andere brieven uit deze eerste tijd in de *States*, gaat de aandacht verder al snel uit naar het nieuwe dat de immigrantenleider meemaakt.⁶ In 1859 is dat anders: nu domineert de verwachting van het koninkrijk dat niet van deze wereld is. Van alle bekende Nederlandstalige brieven is dit degene waarin Scholte zich het duidelijkst over die verwachting uitlaat. Scholte was pre-millennialist: Christus komt weer alvorens het duizendjarig vrede-rijk van Openbaring 20 aanbreekt. Deze wederkomst zal worden voorafgegaan door tekenen, zoals oorlogen, de bekering van Israël en de verschijning van de Antichrist. De brief toont hoe Scholte de geschiedenis vanaf het roerige revolutiejaar 1848 gezien heeft: het

3. Scholtes moderne biograaf, L. Oostendorp, heeft maar één brief uit deze periode gebruikt [aan H.J. Budding 1866]; *H.P. Scholte. Leader of the Secession of 1834 and Founder of Pella*, Franeker 1964, 178. De bewuste brief is opgenomen door J. Stellingwerff, die in totaal een zestal brieven van Scholte geeft. De brief aan Da Costa uit 1848 komt op verschillende punten overeen met die aan J.A. Wormser, d.d. 4 aug. 1848; *Amsterdamse emigranten. Onbekende brieven uit de prairie van Iowa 1846-1873*, Amsterdam 1975, 109-111.

4. De gegevens zijn ontleend aan Smits, *Afscheiding I*, Oudkarspel 1971, 48-57. Vermoedelijk is ook de in 1859 genoemde David jong gestorven, want Stellingwerff noemt een David die in 1862 geboren is; *a.w.*, 302. Data betreffende de nicht kon ik niet achterhalen.

5. Vgl. Scholte aan J.J.L. van der Bruggen, d.d. 22 oct. 1857, waar blijkt dat hij zelfs met de gedachte speelde om terug te keren: '[Als] ik mijne bezittingen ... redelijk kon verkopen, ik zou wellicht besluiten om het einde van mijn aardsche leven in Nederland door te brengen. ... Amerika kan voor mij nooit Nederland worden'; Stellingwerff, *a.w.*, 285-287.